

POLYBIUS: STATSFORFATNINGERNES KREDSLØB (ANAKYKLOSIS) (Historia 6. bog, kapitel 5-9)

I det følgende gør Polyb rede for de tre væsentlige og klart definerbare statsforfatninger: kongedømme (monarki), adelsvælde (aristokrati) og folkestyre (demokrati). Dertil kommer tre ufuldkomne eller degenererede afarter: tyranni, fåmandsstyre (oligarki) og pøbelvælde (oklokrati), så at der i alt bliver seks mulige statsformer. Disse udvikler sig nu regelmæssigt af hinanden i et fast kredsløb, og denne opfattelse er det væsentlige indhold af Polybs statsteori. Det meste afsnit er en almen historisk undersøgelse af dette kredsløbs karakter.

Verdens opståen og Kongedømmet (monarki)

5. Af hvad art er nu — efter min opfattelse — udgangspunktet for dette kredsløb, og hvor tager det sin begyndelse? Når menneskeslægten, takket være enten oversvømmelser, udbredte epidemier, misvækst eller andre lignende årsager, går til grunde - den slags begivenheder ved vi er indtruffet tidligere, og en fornuftig overvejelse nøder os til at tro på hyppige gentagelser i fremtiden - udslettes samtidig al menneskelig kultur og al menneskelig kunnen. Når nu menneskenes mængde i tidens løb igen begynder at vokse - som om de få overlevende var sædekorn - må de i lighed med andre levende væsener samle sig i flokke — og det er kun rimeligt, at de på grund af deres skrøbelige natur søger sammen med væsener af deres egen art - så må nødvendigvis den mand, der skiller sig ud fra de andre ved legemlig styrke og sjælelig kraft bliver deres leder og hersker. Hos andre væsener, der lever rent instinktmæssigt, ser vi, at det går sådan for sig. Vi må derfor tro, at det er i overensstemmelse med naturen, når de stærkeste uden videre overtager ledelsen. Jeg tænker her på tyre, vildorner, haner osv.

Sandsynligheden taler folgeligt for, at menneskene oprindeligt har levet på samme måde, så at de ligesom dyrene har flokket sig og fulgt de stærkeste og de kraftigste. Magtens grænse er kun ledernes egen styrke, og styreformen kunne man derfor kalde énmandsstyre (monarki). Når der så i tidens løb ved sameksistens opstår fællesskab om opfostring af afkommet og almindelige omgangsvaner, danner der sig et udgangspunkt for kongedømmet, og først da opstår der hos menneskene en forestilling om moral og ret og på lignende måde om de modsatte begreber.

6. Det går for sig på følgende måde: Alle mennesker drages efter naturens orden mod hinanden, og i medfør heraf sætter de børn i verden. Det kan nu ske, at en af sønnerne, efter at være vokset til, ikke vil gengælde eller hjælpe sine forældre, men tværtimod giver sig til at tale ondt om dem eller handle ilde mod dem. Da er det klart, at han må mishage og støde sine omgivelser, der har set, hvorledes forældrene har passet og plejet deres barn, sørget for ham og opfostret ham. Menneskene adskiller sig jo fra andre levende væsener ved, at de alene har forstand og omtanke; man kan derfor ikke vente, at det dårlige forhold mellem søn og forældre skulle glide dem forbi, som tilfældet er i dyreriget. De må lægge mærke til det og være misfornøjede, idet de yderligere tænker på fremtiden og gør sig klart, at noget tilsvarende kan overgå dem.

Hvis nu videre en af dem har fået hjælp og bistand af en anden og hvis vedkommende ikke viser sin redningsmand taknemmelighed, men tværtimod prøver på at komme ham til livs, må man vente, at andre mennesker, der ved besked, vil føle mishag og forargelse i den anledning; de vil desuden have medfølelse med deres nabo og tænke på, at noget lignende kan ramme dem selv. Som følge heraf opstår der hos den enkelte en forestilling om, hvad det kommer an på i en sådan situation, og om, hvordan han kan afhjælpe vanskelighederne; men dette er netop udgangspunktet og formålet for retfærdighed.

Når nu videre en mand i farens øjeblik forsvarer alle andre, afventer og holder stand imod angreb af de frygteligste vilddyr, er det kun rimeligt, at han på samme måde som blandt dyrene bliver genstand for velvilje og hengivenhed fra alle de andre, og at omvendt den, der optræder på modsat måde, bliver ramt af ringeagt og forargelse. Som følge heraf bliver det så igen let forståeligt, at der blandt hans stammefæller opstår en forestilling om, hvad der er smukt og hæsligt, og om forskellen mellem disse to begreber. Det første bliver følgelig genstand for beundring og efterligning, fordi det er nyttigt, det andet derimod for den dybeste uvilje.

Når så lederen og det vil sige den, der har den største magt, til enhver tid går ind for de tidligere nævnte forestillinger i overensstemmelse med det store flertals opfattelse, og nær han anser det for rigtigt at give enhver, hvad han har krav på, så frygter man ikke længere hans magt, men man slutter sig i de fleste tilfælde til hans opfattelse, underordner sig ham og hjælper til med at bevare hans magt. Hvis han skulle blive ældgammel, understøtter man ham i fællesskab og bekæmper modstanderne af hans magt. På den måde bliver i al stilhed eneherderen konge, når fornuften tager magten fra uoverlagt handlen og legemlig styrke.

7. Således opstår altså efter naturens orden den første forestilling blandt menneskene om moral og ret og det modsatte og således kommer det ægte kongedømme til verden. Det store flertal af undersåtterne sikrer nemlig ikke alene de første kongers magt, men også deres efterkommeres i den tro, at de mænd, der nedstammer fra sådanne konger og er opfostret af dem, også vil hylde de tilsvarende grundsætninger. Men hvis nu flertallet en skønne dag bliver misfornøjet med disse efterkommere, vælger de derefter deres ledere dvs. konger ikke som tidligere under hensyn til legemlige fortrin og umiddelbar handlekraft, men til de fordele, fornuft og overlæg fører med sig. Man har jo nemlig haft lejlighed til i praksis at gøre erfaringer med begge dele.

I gamle dage blev nu de mænd, der engang var valgt og havde fået magten, siddende som konger, indtil de blev gamle. De anlagde gode befæstede forsvarsstillinger og erobrede fremmed land, det første af sikkerhedsgrunde, det andet for at forsyne deres undersåtter med rigeligere livsfornødenheder.

Tyranniet

Under kongernes anstrengelser for at opnå dette, blev de ikke genstand for bagvaskelse og uvilje, fordi de hverken i særlig grad skilte sig ud fra andre i klædedragt eller i mad og drikke, men levede på samme måde som alle andre uden at afsondre sig fra dem. Men når de havde overtaget magten som arv og efter slægtskab, og når de fandt alle sikkerhedsforanstaltninger tilfredsstillende og alle tilførsler mere end tilfredsstillende, blev alting anderledes. Kongerne hengav sig på grund af den forhåndenværende overflod til deres lyster og anså det for rimeligt, at herskere skulle bære andre klæder end undersåtter og leve mere afvekslende og mere overdådigt. Yderligere tilfredsstillede de uden videre deres seksuelle behov ud over alle grænser.

Aristokratiet

Som følge heraf rejste der sig dels uvilje og forargelse med dem, dels had og fjendskab. Det bevirkede, at kongedømmet udartede til tyranni, og dette gav igen anledning til en voksende opløsning, og til at man sluttede sig sammen mod herskerne. Det var ikke de ringeste, men tværtimod de mest fremragende og moralsk højtstående mænd, der tog initiativet, fordi mennesker af den art har allersværest ved at bøje sig for overgreb fra de herskendes side.

Således fik folket ledere, og det hjalp dem af ovennævnte grunde mod magthaverne. Følgen deraf var, at dels blev kongemagten og eenmandsstyret endegyldigt omstødt, dels begyndte aristokratiet lidt efter lidt at udvikle sig. Folket valgte nemlig de mænd, der havde styrtet eneherskerne, til førere, som for at gøre dem gengæld på stedet, og det overlod dem at drage omsorg for sig.

De nye førere satte til at begynde med i deres glæde over den magt, de havde fået overdraget, intet højere end almenvellet og varetog alle opgaver omhyggeligt og påpasseligt, både når det gjaldt det enkelte samfundsmedlems private interesser, og når det drejede sig om alles fælles bedste.

Oligarkiet

Men nær til sin tid de herskendes børn overtog deres fædres magt, gik det dårligt. Opvoksede som de var fra fødslen i den rigdom og indflydelse, deres fædre besad, kendte de ikke til modgang og forstod ikke, hvad borgerlig lighed og talefrihed bestod. Nogle af dem hengav sig derfor til magtsyge og hensynsløs udbytning, andre til fylderi og anden grænseløs overdådighed, atter andre voldtog kvinder og bortførte drenge. Resultatet blev, at aristokratiet slog om til oligarki, og det varede ikke længe, før disse mennesker fremkaldte følelser i de brede lag af samme art som ovenfor nævnt, og af den grund rantes de af de samme ulykker som eneherskerne.

Demokratiet

9. Når en eller anden lægger mærke til den uvilje og det had, der råder blandt borgerne, overfor de herskende, og nær han så vover at opponere i ord eller handling, finder han hele folket rede til at gøre fælles sag med ham: man dræber nogle af magthaverne og forjager andre; men af frygt for forgængernes uretfærdighed drister man sig ikke til at indsætte en ny konge, og man tør heller ikke overlade varetagelsen af fællesopgaverne til en gruppe, idet alle er klar over den uforstand, man tidligere har vist ved at bære sig sådan ad. Folket har således kun én eneste uprøvet forhåbning tilbage: Troen på sig selv, og den kaster man sig så i armene på. Man ændrede forfatningen fra oligarkisk til demokratisk og overtog selv ansvaret og garantien for fællesskabet.

Oklokratiet

Så længe der endnu lever nogen, der af erfaring kender de herskendes overmod og magtbrynde, er de veltilfredse med den forhåndenværende tilstand, og de tillægger lighed og talefrihed den største betydning; men når de unge vokser til og magten efterhånden går over til børnebørn af dem, der grundlagde demokratiet, er lighed og talefrihed blevet til en ren vane for dem. De interesserer sig ikke mere for den slags goder, men søger selv at komme i forgrunden, og det gælder især de rigeste. Resultatet bliver, at de giver sig deres magtlyst i vold, og når de ikke kan få den tilfredsstillet ved egen hjælp og i kraft af egne evner, sætter de deres formue overstyr i et forsøg på at ødelægge og fordærve det brede folk på enhver måde. Når de så har gjort masserne bestikkelige og fordringsfulde på grund af deres egen fordringsfuldhed, er turen kommet for demokratiet til at gå i opløsning, og det ændrer sig i retning af voldsagt og næveret.

Tyranniet

Det går sådan til: Det brede folk vænner sig efterhånden til kun at leve på andres regning og sætte sin lid til udelukkende at kunne klare sig på naboens bekostning. Når folket derefter vælger sig en ærgerrig og hensynsløs forer, der som følge af sin fattigdom ikke kan opnå offentlige æreshverv, sætter det den rene vold i højsædet: Masserne rotter sig sammen, nedslagter eller forjager modstanderne og omfordeler deres jordejendom imellem sig, indtil mængden atter finder sig en tyrann og eneherker — ganske som hos de vilde dyr.

Afslutning

Dette er statsforfatningernes kredsløb og den naturens faste orden, der lader dem ændre sig, opstå og igen vende tilbage til den første form. Den mand, der nøje kender dette, vil muligvis begå en fejl, når han taler om tidspunktet for en kommende forfatningsændring, men kun i ringe grad gøre det, når det drejer sig om, hvorvidt der er tale om vækst eller undergang, eller i hvilken retning bevægelsen foregår, medmindre han da lader sig lede af nag eller uvilje.

